

A parancsnoki munka néhány sajátossága a különböző típusú kárhelyen

Ma, amikor még csak körvonalazódnak a katasztrófavédelem feladatai, nincs igazán gazdája a fenti témakörnek. Reméljük eldönti a kérdést a téma jogi szabályozása, amire – bízunk benne – nem kell már sokáig várni. Addig is, segíthetjük az ügyet azzal, hogy kérdéseket, problémákat vetünk föl, megpróbálunk együttgondolkodási folyamatokat elindítani a megoldás érdekében. Kétségtelen, hogy katasztrófák esetén a mentés vezetése – amely bonyolult körülmények, veszélyes hatások között szakalegységek tevékenységének irányítását jelenti – jellegében és a vezetővel szemben támasztott követelmények tekintetében igen közel áll a harcvezetéshez. Nem elvetve a parancsnoki munka már bevált, és így szükséges elemeit, látnunk kell a néha igen nagy különbséget egy háborús mentési feladat és egy békekatasztrófa esetén adódó vezetési tevékenység között. A katasztrófák hatásukban, lefolyásukban olyannyira különböznek egymástól, hogy nagy hiba lenne a vezetés folyamatának egyfajta merev, sematikus értelmezése.

A mentés vezetésének sajátosságai a kárhely jellege, a katasztrófa típusa szempontjából

A vezetés szempontjából leginkább súlyozott sajátosságok a döntést érdemben befolyásoló közüli kerülnek ki. Ezek elsősorban: a váratlanság mértéke, az előrejelezhetőség, a helyzet változásának mértéke és gyakorisága, a döntésre rendelkezésre álló idő.

Ilyen megfontolásból a katasztrófákat négy csoportra oszthatjuk azzal a megjegyzéssel, hogy vannak – esetleg itt nem említett – katasztrófatípusok, melyek egészen speciális sajátosságuk miatt egyediek, ilyen szempontok szerint nem sorolhatók be csoportokba.

Prognosztizálható katasztrófák

Pl.: távoli nukleáris katasztrófa, árvíz, meteorológiai katasztrófa. Ezeknél általában elegendő idő áll a döntés előkészítésére, a hatások elég nagy pontossággal előrejelezhetők. A vezetés folyamata két időszakra osztható:

1. a prognózis alapján a felkészülés irányítása
2. a bekövetkezés után a pontosított adatok alapján a mentés-mentesítés irányítása.

Sajátosságuk, hogy a károsító hatások jól ki-védhetők, az emberi életet csak kis mértékben veszélyeztetik, káros pszichikai hatások – a felkészülés lehetősége miatt – nem túl nagy. A mentőerők átlagos felkészültsége és felszereltsége elegendő, így a vezetés minden helyzetben képes kellő megerősítésről gondoskodni, a váltásokat végre tudja hajtani. Mind a mentés felelős vezetője, mind az operatív mentés-irányító – az esetek nagy többségében – speciális szakértők bevonása nélkül képes feladatai el-látására.

A természeti katasztrófák (meteorológiai, árvíz)

gyakoribbak, sok tapasztalat halmozódott föl a vezetést illetően is, kész sémák állnak rendelkezésre, amelyek a felkészülés időszakában tanulmányozhatók. Itt a vezetés tervezési fázisai dominálnak, lehetőség van az elhatározások pontos ki-munkálására, amely a helyzet változása során csak pontosításokra szorul.

Korlátozottan prognosztizálható katasztrófák

Pl.: helyi nukleáris katasztrófa, földrengés. A tudomány mai állása szerint ezek hatása, illetve bekövetkezése – igaz, hogy nem minden esetben – részben előrejelezhető. Ilyenkor van idő a legfontosabb előzetes intézkedések kiadására, a lakosság biztonságos helyre menekítésére, a mentőerők készenlétebe helyezésére. Ugyanakkor a vezetést nehezíti, hogy a bekövetkezés után a helyzet változásának mértéke és gyakorisága is igen nagy lehet.

A nukleáris katasztrófa országos szintű irányítást igényel, itt van a legnagyobb igény a speciális szakértők bevonására. Ezekben az esetekben a vezetési stílus a tervező és a rendelkező között helyezkedik el, számolni kell a lényeges váltásokkal, amelyek új helyzetmegítélésre és elhatározásra késztetik a vezetőt.

Nem prognosztizálható, váratlan katasztrófák

Pl.: vegyi, tűz- robbanás. Ebben a csoportban az események teljesen váratlanul, vagy rövid üzemzavar után következnek be. Előrejelzésre nincs lehetőség. Némi támpontot adhatnak csupán a katasztrófavédelmi tervekben szereplő megelőző értékelések.

A vezetés szempontjából lényeges: a helyzet nagyon gyors változása, a mérések korlátozott lehetőségei, a mentőerőkkel szemben támasztott magas követelmények, és a fokozott káros pszichikai hatások elsősorban a lakosság vonatkozásában. A vezető nagy valószínűséggel speciális szakértők bevonására kényszerül döntései meghozatala előtt.

Ellentétben a természeti katasztrófákkal, az ipari katasztrófák ritkábban következnek be, kevés az irányításra vonatkozó tapasztalat annál is inkább, mert a megtörtént eseteket kevésbé publikálják. Mind a tervek elkészítése, mind az esetleges mentés lokálisan történik, részben az ipari titokvédelem, részben a felelősség elhárítása miatt. Nagyon valószínű, hogy (kivéve az országos szinten irányított nukleáris katasztrófát) a vegyi katasztrófa esetében a legbonyolultabb a mentés-mentesítés vezetése. Az ilyen jellegű kárterületeknél nem szólhatunk egy sémászerű, meghatározott sorrendet követő vezetési tevékenységről annak ellenére, hogy a döntés előkészítésének elemei itt is hasonlóak és megtalálhatók, de a helyzet dönti el, hogy mikor és milyen formában kerülnek elő.

Részben kezelhető (kiszámíthatatlan) katasztrófák

Pl.: biológiai katasztrófa, tömegkatasztrófa. Mivel az összes előző csoportnál az élettelen anyag – anyagszerveződés pusztító hatásával állunk szemben, némi lehetőség mindig adódott a tervezésre, a kezelhetőségre. Jelen esetben viszont élő szervezetek egymásra és a környezetre való hatásáról van szó. Ma, sem a mikrobiológiai – járványtan – sem a tömegpszichológia nem képes megnyugtató választ adni a járványok és a tömegpszichózis lefolyására: és kiszámíthatóságára. Az új, potenciális biológiai veszélyforrások titkosak, így a védelem tervezése lehetetlen. A vezetés ilyen katasztrófa esetén az eddig ismert sémákkal és módszerekkel nem látszik megoldhatónak. A téma igen komoly elemzést, kutatást igényel.

A katasztrófa (kárhely) típusok és a vezetési elemek összevetése

Helyzetmegítélés

Köztudott, hogy a jó helyzetmegítélés az alapja a sikeres elhatározásnak (döntésnek). A helyzetmegítélés csak hiteles egyértelmű információk, mért adatok birtokában végezhető el megfelelően.

Árvíz esetén akadályozó tényező lehet a kárterület nagy kiterjedése, gátszakadás esetén az összeköttetés és a felderítés nehézségei, a lakosságra gyakorolt pszichikai hatás kiszámíthatatlansága.

A vízszint figyelemmel kísérése ugyan egyszerűnek tűnik, de a sok információból nem mind hiteles és a gátak állapotának megítélésében sok lehet a szubjektív elem. Földrengés bekövetkezésekor nehéz a közvetett károsító hatások (közműsérülés stb.) felfedése, melyek viszont lényeges információk a helyzetmegítéléshez.

A lakosság spontán reakciói szintén kiszámíthatatlanok. Az utóregések is lényegesen befolyásolhatják a kialakult helyzetet. Az éjszaka, a rossz időjárás, a romos kárterületen való mozgás nehézségei mind komplikáló tényezők. A vezetés híradás megszakadhat részben vagy egészben, a menekülők – de a felderítők is – a váratlanság és a hatalmas pusztítás okozta sokk miatt szubjektív elemekkel, pontatlanul fognak beszámolni a történetekről. Az első órákban a romok alatt lévőek számát még hozzávetőlegesen is nehéz megítélni.

Vegyi katasztrófánál nem nélkülözhető a helyzetmegítélést végző szakmai ismerete. Meg kell állapítani a kiszabadult mérgező anyag fajtáját, mennyiségét a szabadba jutás (sérülés) pontos körülményeit. Ismerni kell a terület jellegzetességeit az anyag terjedése és az előző veszélyeztetése szempontjából. Fontos a rendelkezésre álló közvetlen beavatkozók és közreműködők helyzete, teljesítőképessége a hiteles helyzetmegítélés szempontjából.

Lényeges sajátosság vegyi katasztrófánál, hogy a helyzet – elsősorban a talajmenti, meteorológiai viszonyok hatására – rövid idő alatt nagymértékben megváltozhat. Ezért törekedni kell a kellő

Iségű mérési pontokon keresztül a folyamatos lehetőleg hiteles adatszolgáltatásra a mérgező anyag terjedés és koncentrációváltozásairól. Alapjában készen kell állni vegyi kárterületen új helyzetmegítélés kialakítására és ennek nyomán elhatározás pontosítására.

Példa a hibás helyzetmegítélésre

1982. július 18-án az ausztriai Karntenben egy álykocsi balesete során nyolc tonna fenol ömlik. Hat tűzoltó életveszélyes mérgezést szenvedett, mivel a veszélyes anyag fajtáját tévesen ítélték meg. A tűzoltók közül senki sem rendelkezett az anyag meghatározásához szükséges szakképzettséggel, a tartályon lévő számok alapján benzínhez hasonló folyadékra tippeltek. Több rádióinformációt kaptak, hogy az 1247-es anyag metilmetakrilát, amely gyúlékony, ilyen robbanásveszélyes folyadék. Időközben a tűzoltók is megállapították, hogy tévedtek, mert természetlenül járt társaiknál a roncsolódások nem arra utaltak, hogy mérgező-agresszív anyag állnak szemben. Csak később derült ki a megítélés szállításból, hogy a szállítmány: toluol.

Elhatározás

Leginkább ennél a vezetési elemnél tűnik szemlélődni a téma fő kérdése. Nevezetesen az, hogy a vezetés folyamatának (a parancsnoki munkának) elemeiben, ezek sorrendjében, de szerepében is egyeztetéseket kell tükrözni a különböző katasztrófák esetén. Sokan hajlamosak arra, hogy mereven értelmezzék a parancsnoki munkát, ismernek 2-3 sémát és úgy gondolják, hogy vezetni csak így lehet, mert ez van a szabálytalanban.

Vannak katasztrófatípusok (árvíz, távoli nukleáris) melyeknél a vezetés tisztán két részre osztható: megelőző védelmi intézkedésekre és a bekövetkezés után a mentés irányítására. Biztos, hogy itt galább két elhatározást kell hozni, ugyanis a két ószak a tevékenység jellegében és a végrehajtásban is élesen elkülönül.

Vegyi, vagy tűz-robbanás jellegű katasztrófa esetén nagyon valószínű, hogy a vezető a folyamatosan változó helyzet nyomán új és új helyzet-

megítélésekre és pontosított vagy teljesen új elhatározásokra kényszerül. Döntése majdnem minden esetben egy szakértői csoport véleménye alapján alakul ki. Nincs idő az elhatározások hagyományos értelemben vett – „kidolgozására” az előljáróval való elfogadtatására.

Példa az elhatározás hibájára

1989. november 19-én Mexikó városban katasztrófális méretű gázrobbanás történt. Felrobbant a Petroleos Mexicanos egyik gáztartálya. Több mint 1000 ember súlyosan megsérült, négy-százán vesztették az életüket. A robbanás után mozgósították a mentési munkálatokhoz Mexikó város valamennyi egészségügyi szolgálatát, a hadsereg és a polgári védelem alakulatait, de elsősorban a műszaki alakulatokat. Így a hibás döntés következtében a környéken létesített elsősegélyhelyek csak a harmadfokú sérülést szenvedetteket tudták elsősegélyben részesíteni. A távoli kórházba szállítottak közül sokan meghaltak a kései beavatkozás és az égési sérülésekre való felkészületlenség következtében.

A mentés közvetlen irányítása a kárhelyen

A kárhelyen a mentő alegységek közvetlen irányítását az „operatív mentésirányító” végzi, aki állandó kapcsolatban van a veszély jellegétől függően kisebb vagy nagyobb távolságban tartózkodó felelős vezetővel. Igen lényeges kérdés e két funkció esetén a feladatok és felelősség pontos jogi és szakmai behatárolása.

Nagy kiterjedésű kárterületen nagy számú és sokféle alegység irányításánál (árvíz, nukleáris) a legnagyobb probléma az összeköttetés, és – a sok helyszín miatt – a mozgás megfelelő biztosítása, valamint az együttműködés megszervezése a közvetlen beavatkozók, a közreműködők és az önkéntesek között. Földrengés esetén a felderítés pontatlansága és a fokozott pszichikai hatások miatt indokolt a felelős vezető helyszínén vagy a közvetlen közelében tartózkodása is, amit alátámaszt még az ilyen esetben akadozó híradás.

A vegyi kárterületen a változó szennyezettségi viszonyok miatt általában csak a kiképzett operatív mentésirányító tartózkodhat. A védőeszközökben

törtendő irányítás – megfelelő szakfelszerelések hiányában – igen nehezen oldható csak meg. Mindenképpen szüksége van – legalább az elsődlegesen beavatkozóknak – olyan védőfelszerelésre, amely a megfelelő mozgás és az eszközök kezelése mellett lehetővé teszi: az állandó összeköttetést, a biztos légzés- és bőrvédelmet, a sötétben, füstben való tájékozódást.

A fokozott pszichikai hatások is figyelembe véve (mérgezetek, halottak látványa életveszélyes stb.) a vegyi és a tűz kárterületen működő operatív mentésirányítóval szemben a legmagasabbak a szakmai, fizikai és pszichikai követelmények.

Példa a mentő alegységek vezetésének hibájára

1971. június 26–29. között a lengyelországi Czechowiczében, a kőolajfinomítóban 72 óráig tartó tűzvész tombolt, melynek következtében 37-en meghaltak, 70-en megsérültek. Részlet a mentés leírásából: „A tűzoltók irányítása igen nehézkes volt, nem állt rendelkezésre megfelelő híradó eszköz, az üzem műszaki személyzetét nem vonták be a tűzoltás vezetési törzsébe. Ebből adódott, hogy a vezetőség különböző állásfoglalása, a folyamatos összeköttetés hiánya miatt nem volt koordinált együttműködés, melynek következtében a tűzoltóalegységek a körülmények megfelelő ismeretének hiányában önkényesen vetették be magukat a tűzoltásba. Hiányzott a megfelelő, folyamatos információ a helyzet veszélyességére vonatkozóan.”

Intézetünk a BM Polgári Védelem Országos Vezetőképző Intézete 2 éve kezdte meg azt a tevékenységét, mely – többek között – a felsorolt kérdésekre való válaszadást is tudományos igényre célozza.

Az egyes katasztrófatípusokat integrált blokkokban oktatjuk, amelyek mindegyike egy, a mentő munkák vezetését szimuláló gyakorló foglalkozással végződik. A hallgatókkal közösen próbálunk – a valóságos esetek tapasztalatainak figyelembevételével – a kérdésekre választ adni. Iskolánk és a BM TOKI közötti tanár-cseréket szeretnénk folyamatosossá tenni és a többi mentésben velünk együttműködő szervezettel is kialakítani a fenti célok sikeres megvalósítása érdekében.

Zellei Gábor